

УДК 780.646.3:001.8

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-41-22>**Бай Бовень**

ORCID: 0000-0002-1804-0970

аспірантка кафедри теорії музики

Харківського національного університету мистецтв

імені І. П. Котляревського

1136842521@qq.com

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЛТОРНОВОГО МИСТЕЦТВА

Мета роботи — визначити методологічні аспекти дослідження валторнового мистецтва. Дослідження валторнового мистецтва є важливим для розуміння як технічних аспектів гри на інструменті, так і творчих підходів до інтерпретації музики. Однак, методологія дослідження цього мистецтва є доволі специфічною і вимагає поєднання різних наукових підходів, від історико-теоретичного аналізу до акустичних та педагогічних досліджень. Актуальність запропонованої теми зумовлена необхідністю обґрунтування методології дослідження валторнового мистецтва з урахуванням досягнень сучасного музикознавства. **Методологія дослідження** спирається системний, структурно-функціональний та компаративний методи. **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні шляхів дослідження валторнового мистецтва. В статті підкреслюється значення розуміння історії валторни, особливостей техніки гри. Серед технічних аспектів гри на валторні виокремлено дихання, позицію рук, використання мундштука. У **висновках** зазначається, що перспективи розвитку валторнового мистецтва включають не лише вдосконалення техніки виконання та педагогічних методик, але й розширення репертуару інструмента та інтеграцію його в новітні музичні напрямки. Дослідження валторнового мистецтва є багатограним і потребує використання різних методологічних підходів, від акустичних досліджень до аналізу творчості композиторів. Інструментальний, педагогічний та інтерпретаційний аспекти гри на валторні залишаються актуальними напрямками для наукових пошуків, що дозволяє краще розуміти і розвивати це унікальне мистецтво. Вивчення валторнового мистецтва як окремої галузі музикознавства є надзвичайно важливим і необхідним кроком для подальшого розвитку не лише практичного виконання, але й теоретичного осмислення цього інструменту в умовах сучасної музичної культури. Основні методологічні підходи до дослідження валторнового мистецтва зосереджуються на техніці гри, педагогічних аспектах, інтерпретації та аналізу

репертуару, а також акустичних та психологічних аспектів гри на валторні. Перспективи розвитку валторнового мистецтва включають не лише вдосконалення техніки виконання та педагогічних методик, але й розширення репертуару інструмента та інтеграцію його в новітні музичні напрямки.

Ключові слова: валторна, валторнове мистецтво, методологія, мідні інструменти, репертуар, техніка гри.

Bai Bowen, Postgraduate Student at the Department of Music Theory Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky

Methodology of researching horn art

The study of horn art is important for understanding both the technical aspects of playing the instrument and creative approaches to interpreting music. However, the methodology for studying this art is quite specific and requires a combination of different scientific approaches, from historical and theoretical analysis to acoustic and pedagogical research. The relevance of the proposed topic is due to the need to substantiate the methodology for studying horn art, taking into account the achievements of modern musicology. **The research objective** is to determine the methodological aspects of studying horn art. **The methodology** is based on systemic, structural-functional and comparative methods. **The scientific novelty** lies in substantiating the ways of studying horn art. The article emphasizes the importance of understanding the history of the horn, the features of the playing technique. Among the technical aspects of playing the horn, breathing, hand position, and the use of the mouthpiece are highlighted. **The conclusions** state that the prospects for the development of French horn art include not only the improvement of performance techniques and pedagogical methods, but also the expansion of the instrument's repertoire and its integration into the latest musical trends. The study of horn art is multifaceted and requires the use of various methodological approaches, from acoustic studies to the analysis of composers' work. The instrumental, pedagogical and interpretative aspects of playing the horn remain relevant areas for scientific research, which allows us to better understand and develop this unique art. The study of horn art as a separate branch of musicology is an extremely important and necessary step for the further development of not only practical performance, but also theoretical understanding of this instrument in the conditions of modern musical culture. The main methodological approaches to the study of horn art focus on playing technique, pedagogical aspects, interpretation and analysis of the repertoire, as well as acoustic and psychological aspects of playing the horn. The prospects for the development of horn art include not only improving performance technique and pedagogical methods, but also expanding the instrument's repertoire and integrating it into the latest musical trends.

Key words: French horn, French horn art, methodology, brass instruments, repertoire, playing technique.

Актуальність теми дослідження. Валторна – це один з найскладніших та найвиразніших інструментів у складі орке-

стру та камерного ансамблю. Її здатність передавати широкий спектр емоцій, різноманітність звукових ефектів та технічні особливості гри ставлять її в особливу категорію серед духових інструментів. Дослідження валторнового мистецтва є важливим для розуміння як технічних аспектів гри на інструменті, так і творчих підходів до інтерпретації музики. Однак, методологія дослідження цього мистецтва є доволі специфічною і вимагає поєднання різних наукових підходів, від історико-теоретичного аналізу до акустичних та педагогічних досліджень. Актуальність дослідження валторнового мистецтва обумовлена кількома важливими чинниками. По-перше, в умовах сучасного музикознавства необхідно звернути увагу на специфіку техніки гри та звукоутворення валторни, оскільки це дає можливість не лише розширити наші уявлення про акустику духових інструментів, але й підвищити ефективність навчання та вдосконалення гри на цьому інструменті. Багато аспектів, які стосуються звукової інтерпретації, специфіки використання мундштука та ручних технік, потребують детального наукового осмислення.

По-друге, значна увага до валторнового мистецтва є необхідною в контексті сучасного репертуару. У той час, як багато оркестрових інструментів отримали ширше застосування в новітніх жанрах та експериментальних формах музики, валторна залишається в більшості випадків вірною традиціям класичних ансамблів. Однак наявність численних сольних концертів, а також композицій для камерних ансамблів, створює нові виклики для виконавців, композиторів та педагогів. Відповідно, виникає потреба у систематизації методів інтерпретації, техніки гри та інновацій в репертуарі для валторни.

По-третє, проблема методології дослідження валторнового мистецтва полягає в тому, що на даний час існує відсутність єдиного підходу до теоретичного та практичного вивчення цього інструмента, що ускладнює підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі виконання та викладання гри на валторні. Більшість наукових робіт зосереджена на техніці гри на валторні або історії її розвитку, тоді як комплексні дослідження, які б поєднували ці аспекти з педагогічними, акустичними та інтерпрета-

ційними складовими, є доволі рідкісними. Отже, актуальність запропонованої теми зумовлена необхідністю обґрунтування методології дослідження валторнового мистецтва з урахуванням досягнень сучасного музикознавства.

Мета статті – визначити методологічні аспекти дослідження валторнового мистецтва.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні аспектів дослідження валторнового мистецтва.

Для дослідження обраної теми використовуються наступні **методи аналізу**: системний, структурно-функціональний, компаративний.

Виклад основного матеріалу. Історія валторни налічує понад тисячу років. Перші згадки про інструменти, схожі на валторну, датуються епохою античності, коли використовувались природні роги тварин, що використовувались для комунікації. У Середньовіччі валторна здобула популярність у середовищі мисливців і військових. Протягом Ренесансу та Бароко інструмент значно вдосконалювався, переходячи до більш складних конструкцій з металевими трубами і клапанами, що дозволяли розширити його технічні можливості. У XIX столітті завдяки винайденню клапанної системи валторна стала важливим інструментом у складі симфонічних оркестрів. Це дозволило розширити її діапазон і виразові можливості. Валторна також стала популярною в якості сольного інструмента, що сприяло розвитку численних концертних творів.

Вивчення натуральної валторни та музики, написаної для неї, вписується у широке коло музикознавчих досліджень, присвячених духовим інструментам. На даний час музикознавцями та виконавцями – як зарубіжними, так і вітчизняними – зроблено значну роботу, що дозволяє простежити магістральний шлях еволюції натуральної валторни, розвитку техніки гри на ній, використання в композиторській творчості різних епох. Спеціальна бібліографія з валторни до 1970 року зібрана в Бібліографічному покажчику Б. Брашля та Бібліографічному довіднику з мідних інструментів М. Фасмана, які складають основу будь-якого дослідження цього інструменту та його репертуару.

У вивченні натуральної валторни можна назвати кілька напрямів. Перше – музикознавчі роботи у жанрі оглядів та путівників, що присвячені розвитку валторни, її історії. Найважливішими з них є монографії дослідника і колекціонера історичних і сучасних інструментів Р. Морлі-Пегга (1973), праця дослідника Дж. Хамфрі (2000), професора класу валторни Ліонської консерваторії М. Гарсена-Мару (2006). У них накопичено дуже ґрунтовний фактологічний матеріал, що створює основу для досліджень різного роду, в тому числі і музики XVII–XVIII ст., створеної для натуральної валторни. До них примикають дослідження, присвячені конструктивним особливостям валторни та висвітлює проблеми реконструкції старовинних інструментів, наприклад, праці Р. Гарднера. Зарубіжними та вітчизняними дослідниками випущено низку монографій про валторну, серед яких роботи, які вже стали хрестоматійними – «Мистецтво гри на валторні» Ф. Фаркаса, монографія «Валторна» видатного німецького валторніста і музикознавця К. Янецького. Це знані валторністи свого часу, які грали в кращих оркестрах світу, а також присвятили вивченню валторни все своє життя. У цих монографіях розглядаються як її історія походження, так і основи методики гри на натуральній та сучасній валторнах. Роботи цих музикантів-дослідників є найціннішим внеском у досвід методики гри, а також у вивчення історії інструмента.

Другий напрямок – це розгляд не лише технічних та конструктивних, але й виконавських проблем. Найбільш ґрунтовними працями такого роду можна вважати книги Г. Фітцпатрика «Валторна та валторнове виконавство в австро-чеській традиції з 1680 по 1830 рр.» та Ю. Усова, автора книг «Історія вітчизняного виконавства на духових інструментах» та «Історія закордонного виконавства на духових інструментах». Світове валторнове виконавське мистецтво постає сьогодні як результат діяльності багатьох поколінь виконавців-духовиків і педагогів, як результат історії з формою прояву, що безперервно змінюється з часом, а також як результат світовідчуття і естетики музично-художнього сприйняття. У процесі розвитку ця виконавська культура змінювала свій стилістичний та естетичний фон, особливо на стику різних культурних епох.

Третій напрямок представляють роботи, в яких акцентовано увагу на історико-стильових особливостях валторнової музики. Це насамперед монографія В. Березіна «Духові інструменти в музичній культурі класицизму» (2000). В ній докладно проаналізовано духову інструментальну культуру періоду класицизму, а також опубліковано відомості про виконавців, розглядаються питання формування класичного оркестру, проблеми інструментувань творів даної епохи, трактування інструментів, у тому числі і натуральної. Монографія Л. Беленова «Валторна в музиці бароко та класицизму» (2004) висвітлює використання та трактування натуральної валторни в оркестрових партитурах композиторів епохи Бароко та віденських класиків. При вивченні проблем інструментознавства та інструментування у нагоді – праці К. Закса, Р. Модра, А. Байнеса, А. Карса. Також варто відзначити «Основи оркестровки» М. Римського-Корсакова (1913), значна праця, заснована на особистому досвіді композитора, що розповідає про художні та технічні можливості духових інструментів, а також можливості гри на натуральній валторні; працю І. Барсової «Нариси з історії партитурної нотації» (1997) та одна з останніх робіт – монографія В. Кожухаря «Інструментознавство» (2009).

У XIX столітті завдяки винайденню клапанної системи валторна стала важливим інструментом у складі симфонічних оркестрів. Це дозволило розширити її діапазон і виразові можливості. Валторна також стала популярною в якості сольного інструмента, що сприяло розвитку численних концертних творів.

У низці праць досліджуються твори для валторни, написані в певних жанрах. Приміром, у статті І. Палійчука окреслено історичні віхи еволюції концерту для валторни в українському музичному мистецтві, шляхи формування та розвитку по'язані з іменами В. Гомоляки, Л. Колодуба, Є. Станковича, Л. Думи та ін. У роботі також проаналізовано вершинні взірці жанру валторнового концерту з оркестром українських авторів та запропоновано його типологію.

Видання Книги рекордів Гіннеса 1977 року назвало валторну найскладнішим інструментом в оркестрі (іншим, мабуть,

є гобой), тому що висота відтворюваних нот контролюється не лише перетисканням клапанів, але, як і в інших мідних духових інструментах, зміною форми губ і рота (чим вища нота, тим важче на ній грати – і діапазон валторни значно зростає).

Гра на валторні є складним мистецтвом, що потребує високого рівня технічної майстерності та знання акустичних особливостей інструмента. Техніка гри на валторні має свої особливості. Для досягнення правильного звукоутворення важливою є не лише техніка дихання, а й володіння унікальними прийомами гри, такими як застосування різних варіацій звукових коливань через використання мундштука. *Технічні аспекти* гри на валторні включають:

– **дихання** – правильне дихання є основою техніки гри на валторні. Музикант повинен мати здатність контролювати своє дихання, використовувати діафрагму для вибудовування потужного та чистого звуку;

– **позиції рук** – під час гри на валторні руки використовуються як для затискання клапанів, так і для коригування звучання через чашку інструмента;

– **використання мундштука** – мундштук є основним елементом, який визначає акустичні властивості інструмента. Позиція губ та спосіб втягування повітря через мундштук є важливими аспектами гри.

Дослідження валторного мистецтва вимагає комплексного підходу, який об'єднує різні методи, а саме:

– **аналіз партитур та репертуару** – вивчення класичних та сучасних творів для валторни дозволяє зрозуміти не тільки технічні, але й музичні можливості інструмента. Особлива увага приділяється роботі з партіями валторни в симфонічних творах;

– **акустичні дослідження** – використання технічних засобів для аналізу звучання валторни дозволяє визначити, як зміни в конструкції інструмента чи прийоми виконання впливають на його звучання;

– **інтерв'ю з музикантами-валторністами** – оскільки вивчення валторного мистецтва включає не тільки технічні питання, а й емоційну складову, важливо проводити інтерв'ю з

виконавцями та педагогами, щоб зібрати суб'єктивні думки про особливості інтерпретації музики для валторни.

Насьогодні валторнове мистецтво є досить значним пластом музично-виконавської творчості, що відрізняється різноманітністю форм інструментальної практики, своєрідністю стилістики та естетики гри. Валторнові школи (американська, європейська, японська, українська, китайська) – самобутні творчі явища, витоки якого лежать у традиціях сольної, оркестрово-ансамблевої практики музикантів минулого та сьогодення.

Зараз у сфері виконавства на валторні продовжується процес накопичення практичного досвіду, збагачення репертуару та науково-методичного потенціалу, що дозволяє констатувати про прогресивність впливу цього ходу розвитку на виховання нової генерації валторністів. Немає сумніву в тому, що продуктивність даного процесу не може обійтися без подальшого комплексного виявлення та аналізу закономірностей у галузі теорії та практики гри на валторні, без визначення змістовності виразних можливостей інструменту, стилістики та інтерпретації валторнової музики. І тут особливе місце має належати серйозному вивченню як найкращих художніх зразків валторнової літератури різних епох, які пройшли випробування часом та посіли гідне місце у репертуарному доробку виконавців-валторністів, так і новітніх творів.

Як відомо, валторна має важливу роль у складі оркестру. Вона виконує функцію як підтримки, так і виразного сольного інструменту, доповнюючи звучання оркестру і створюючи яскраві темброві ефекти. Особливо важливими є твори, в яких валторна входить до складу групи духових інструментів або виконує сольні партії. Одним із класичних прикладів є використання валторни в творах Л. ван Бетховена, де вона активно взаємодіє з іншими інструментами. Партії валторни у його симфоніях часто мають драматичний або ліричний характер, що дозволяє інструменту виражати найрізноманітніші емоції.

У камерній музиці валторна здобула особливу популярність. В музичних творах для тріо, квартетів та інших малих ансамблів валторна взаємодіє з тембрами інших інструментів. Це

створює оригінальні фактурні рішення, де її тембр може бути як основним, так і підтримуючим. Особливої уваги заслуговує творчість Ріхарда Штрауса, який написав багато творів для камерних ансамблів за участю валторни. Сучасні композитори також активно використовують валторну в своїх камерних творах, експериментуючи з її тембром і виразовими можливостями.

Репертуар для мідних духових інструментів вражає своїм розмаїттям – від мініатюри до творів великої форми. Серед розгорнутого жанрового репертуару для названої групи духових інструментів домінантою стає концерт, який пройшов тривалий історико-еволюційний шлях. Право називатись сольним інструментом валторна здобула лише у XVIII столітті. Авторами перших валторнових концертів були Й. Бах, А. Вівальді, Г. Гендель та Г. Телеман. Однак першою вершиною репертуару в жанрі концерту для натуральної валторни стали твори Й. Гайдна та В. Моцарта. Еволюційний процес концерту для валторни тісно пов'язаний із вдосконаленням її конструкції. Так, із винаходом хроматичних інструментів розпочався якісно новий етап використання композиторами валторни як соліста. Її віртуозні та виразові можливості з надзвичайною щедрістю розкриваються у валторнових концертних творах композиторів-романтиків – К. Вебера, Р. Шумана та Р. Штрауса.

Педагогіка гри на валторні є важливою складовою дослідження валторнового мистецтва. Це:

– **індивідуальні заняття** – для кожного студента необхідно розробляти індивідуальну програму навчання, враховуючи його технічні можливості та музичний смак;

– **групові заняття та ансамблі** – виконання в ансамблях дозволяє розвивати навички слухання і взаємодії з іншими музикантами.

Основним завданням є розвиток технічних навичок і вдосконалення музичної інтерпретації. Підходи до викладання можуть варіюватися від класичних методик до сучасних інноваційних підходів. Результати методичних напрацювань видатних валторністів, педагогів щодо вдосконалення виконавської техніки відбилися не тільки у розробці методичних посібників, а й у

створенні окремих виконавських шкіл. Як зазначає Є. Чуріков, «... для того, щоб відповідати категорії «виконавська школа», інструментальне виконавство повинно володіти певними ознаками, які об'єднані в цілісну систему, а саме:

- єдність основних художніх і технологічних принципів виконання;

- групою музикантів-учнів або послідовників відомого виконавця, що об'єднані спільністю творчих принципів і художньої манери виконання;

- високим рівнем виконавчої майстерності послідовників даної школи; серійністю високих результатів;

- єдністю та наслідуваністю методів навчання на інструменті;

- групою педагогів, що притримуються єдиної системи цілей, завдань та методів навчання [5, с. 227]».

Сучасні тенденції у виконанні музики на валторні зумовлені технологічними інноваціями та змінами в музичних уподобаннях. Використання нових матеріалів для виготовлення інструментів, вдосконалення технік гри та нові підходи до інтерпретації класичних творів відкривають нові горизонти для валторнового мистецтва. Також важливо зазначити, що сучасні виконавці активно використовують електронні засоби для модифікації звуку валторни, що відкриває нові можливості для експериментування з тембром.

Дослідження валторнового мистецтва включає і психологічні аспекти гри на інструменті. Психологічна підготовка є важливою частиною виконавської діяльності, тому викладачі валторни часто працюють над розвитком емоційної стійкості своїх учнів. Гра на валторні вимагає не лише фізичних зусиль, але й психологічної концентрації. Музикант повинен контролювати свої емоції, щоб не допустити стресу чи перенапруження, яке може вплинути на якість виконання.

Акустичні дослідження валторни дають змогу краще зрозуміти механізм її звуковидобування та вдосконалювати конструкцію інструмента для досягнення більш чіткого і багатого звучання. Нові технології дозволяють створювати більш точні моделі інструментів, які оптимізують акустичні властивості.

Існує кілька проблем, пов'язаних з дослідженням валторнового мистецтва. По-перше, відсутність доступу до старовинних партитур і інструментів ускладнює дослідження історії інструмента. По-друге, недостатньо єдиного підходу до педагогічних методів.

Висновки. Дослідження валторнового мистецтва є багатограним і потребує використання різних методологічних підходів, від акустичних досліджень до аналізу творчості композиторів. Інструментальний, педагогічний та інтерпретаційний аспекти гри на валторні залишаються актуальними напрямками для наукових пошуків, що дозволяє краще розуміти і розвивати це унікальне мистецтво. Вивчення валторнового мистецтва як окремої галузі музикознавства є надзвичайно важливим і необхідним кроком для подальшого розвитку не лише практичного виконання, але й теоретичного осмислення цього інструменту в умовах сучасної музичної культури. Основні методологічні підходи до дослідження валторнового мистецтва зосереджуються на техніці гри, педагогічних аспектах, інтерпретації та аналізу репертуару, а також акустичних та психологічних аспектів гри на валторні. Перспективи розвитку валторнового мистецтва включають не лише вдосконалення техніки виконання та педагогічних методик, але й розширення репертуару інструмента та інтеграцію його в новітні музичні напрямки.

Серед **перспектив дослідження** вважаємо: 1) більш детальний розгляд найкращих художніх зразків валторнової літератури різних епох; 2) систематизацію представлених в даній статті аспектів дослідження валторнового мистецтва, зокрема техніки гри, педагогічних аспектів, інтерпретації та аналізу репертуару, а також акустичних та психологічних основ гри на валторні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апатський В., Цюлюпа С. Духові інструменти в історичних шляхах свого розвитку. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне: Волинські обереги, 2007. Вип. 2. С. 6–13.
2. Громченко В. Духове соло в європейській академічній композиторській та виконавській творчості XX – початку XXI ст. (тенденції розвитку, специфіка, систематика): монографія. Київ–Дніпро: ЛІРА, 2020. 304 с.

3. Палійчук І. Жанр валторнового концерту у творчості українських композиторів 70–90-х років ХХ століття. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2012. № 3. С. 79–84.
4. Рудчук Ю. Духова музика України (XVIII–XIX ст.): історико-музикознавче дослідження Київ, 2006. 228 с.
5. Чуріков Є. Феномен валторнового виконавства. *Київське музикознавство* : зб. статей. Київ, 2018. Вип. 57: Культурологія та мистецтвознавство. С. 225–231.
6. Чуріков Є. Еволюція виконавської техніки валторністів: історіографія питання. *Вісник Львівської національної академії мистецтв* : зб. наук. пр. Львів: Вид-во ЛНАМ, 2018. Вип. 36. С. 361–369.
7. Cars A. *History of Orchestration*. New York: Dover, 1964. 402 p.
8. Piston W. *Orchestration*. London: Victor Gollancz LTD, 1969, 477 p.

REFERENCES

1. Apatskyi, V., Tsyulyupa, S. (2007) Wind instruments in the historical paths of their development. *History of the formation and prospects for the development of wind music in the context of the national culture of Ukraine*: collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Rivne: Volynski oberegi., Issue 2. P. 6–13 [in Ukrainian].
2. Gromchenko, V. (2020) Wind solo in the European academic composer and performer's work of the 20th – early 21st centuries (development trends, specifics, systematics): monograph. Kyiv-Dnipro: LIRA, 304 p. [in Ukrainian].
3. Paliychuk, I. (2012) The genre of the horn concerto in the work of Ukrainian composers of the 70s-90s of the 20th century. *Scientific notes. Series: Art Studies*. No. 3. P. 79–84. [in Ukrainian].
4. Rudchuk, Yu. (2006) Wind music of Ukraine (XVIII–XIX centuries): historical and musicological research Kyiv, 228 p. [in Ukrainian].
5. Churikov, E. (2018) The phenomenon of horn performance. *Kyiv musicology: collection of articles*. Kyiv, Issue 57: Culturology and art history. P. 225–231 [in Ukrainian].
6. Churikov, E. (2018) The evolution of the performance technique of horn players: the historiography of the issue. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*: collection of scientific works. Lviv: Publishing House of the LNAM, Issue 36. P. 361–369 [in Ukrainian].
7. Cars, A. (1969) *History of Orchestration*. New York: Dover, 1964. 402 p. [in English].
8. Piston, W. (1969) *Orchestration*. London: Victor Gollancz LTD, 477 p. [in English].